

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KAR

HITTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Szövetségi teológia

Szerző:

Köves Gyopárka

Témavezető:

Dr. Németh Tamás

Szombathely, 2024.

Tartalom

Kutatási előzmények és célkitűzések.....	2
Tézisek	3
Fő tézis:	3
További tézisek:	3
Alapvetések:	3
A tézisek igazolása az értekezésben.....	4
A doktori értekezésben felhasznált szakirodalom.....	6
A szerző disszertációval kapcsolatos publikációs listája	14
English Summary.....	15

Kutatási előzmények és célkitűzések

A szövetségi teológia egy több évszázados teológiai hagyománnyal rendelkező kálvinista, illetve protestáns teológiai szemléletmód. Kutatási munkám célja az volt, hogy egyrészt átfogó képet mutassak mind a „szövetség”, mint komplex bibliai fogalmi körről, mind a szövetségi teológiában hangsúlyos dogmákról és tanrendszerekről.

A kutatás első célkitűzése az volt, hogy körüljárja a szövetség, mint teológiai strukturáló terminus ismérveit. Igyekeztem bemutatni azokat a lehetőségeket, amik a fogalom révén a teológia számára megnyílnak.

Legfőbb tézisem alapján azt tűztem ki, hogy az egész Szentíráson végigvonuló fő szövetségi jellemzők meglétének gondolatát képviseljem. Isten szövetsége az emberrel a kezdetektől a végsőig a kegyelem egységén alapuló szövetség: ez az egyik alaptézisem. Az egység és különbözőség kettőségének magyarázatához mind egy szinkrónikus, mind egy diakrónikus megközelítésre szükség van. Ezért először – a klasszikus föderális teológia hagyományaihoz kapcsolódóan – ismertettem a különböző szövetségek, az ún. adminisztrációk problematikáját. Ugyanezt a kérdéskört diakrónikus módon is megközelítettem. Számos kritikus pont előkerült ennek során. Ezeket külön is tárgyaltam. Ilyenek a természeti szövetség és a természeti teológia felvetései, a törvény kérdése, illetve Krisztus áldozata és a helyettes elégtétel a szövetség kontextusában.

Tézisek

Fő tézis:

1. Az Istennel való szövetség egységet teremt az üdvtörténet egészében, így maga az Istennel kötött szövetség egy egységként értelmezve tölti be valós helyét. Az egységet Krisztus és a kegyelem teremti meg a szövetségben. A látható különbözőségek, amelyek az idő és az üdvtörténeti hely alapján a különböző szövetségekötéseket jellemzik, ezt az egységet nem bontják meg. Módszertanilag viszont törekedni kell arra, hogy a szövetség egységének elve érvényesüljön a dogmatikai strukturálásokban és megközelítésekben.

További tézisek:

2. Az Isten és emberek közötti szövetség az Istennel való közvetlen kapcsolatra ad lehetőséget. Ennek a kapcsolatnak záloga Isten hűsége, ami minden emberi bűn mellett is végig megtartja ezt a kötést. A kegyelmi szövetség a szuverén Isten az ember közötti kapcsolatról szól, és az ebben megnyilvánuló kegyelméről. Az Isten és ember közötti szövetség Isten kegyelmének tükré.

3. Az Istennel való szövetség jellemzői a személyes kapcsolat szintjén nyilvánulnak meg, miközben Isten az embert emberi kapcsolatok között, közösségi lényként szólítja meg.

4. A cselekedeti szövetség terminusa főleg és spekulatív. A szövetség végig Isten kegyelméről szól, ezért bátran beszélhetünk róla úgy, mint kegyelmi szövetségről.

Alapvetések:

További alapvetéseim alapvető hitvallási koncepciók, ugyanakkor folyamatosan szemmel kell tartani ezeket.

Így többek között azt a tételt, hogy a szövetségi szemlélet forrása a Szentírás, mégpedig a teljes szentírási kontextus. Ez ismét visszautal az egység gondolatára is, illetve arra a teleológiára, ami a kezdetektől a megbékélés felé mutat.

Abban a távlatban, ami ezt az előremutató kontextust jellemzi, egy további meghatározó elv tűnik fel. A kegyelmi szövetség egyik alapvető tulajdonsága ugyanis az, hogy még az esetben is Isten megelőző kegyelméről – a *gratia praeveniens*-ről beszélünk –, amikor egy adott szövetségi

adminisztráció az embert, illetve Isten népét feltételekkel és kötelezettségekkel köti meg. Isten ugyanis először mindig ad, és csak ezután kér.

A szövetség nem csak egy keret a Szentírásban, amely közrefogja Isten és az ember történetét, hanem Istennek az emberek felé megnyilvánuló szeretetéről és kegyelméről szóló egyik alapvető tanbeli metaforája. Isten célja az emberekkel való megbékélés Krisztusban. Isten minden műve ennek az érdekében áll: a teremtéstől az egész emberi történeten át, az új teremtésig.

Jézus Krisztus eljövedele ugyanakkor valóban új korszakot nyitott. Ettől a ponttól nincs többé felmentés arra, ha valaki nem ismeri fel „meglátogatásának idejét”. Mindamellet a kiválasztottságunk továbbra Isten titka marad számunkra. Jézus Krisztus eljövedele egyben megnyitotta minden nép számára a lehetőséget a szövetséghez tartozáshoz, amelynek jele és pecsétje ezúttal már a keresztség és az Úri szent vacsora sákramentumai.

A szövetséghez tartozás számos joggal ruházza fel az embert. Az Isten gyermekeinek körébe számíttatik az, aki ezt a méltóságot elnyeri, ám üdvösségünknek nem záloga a szövetségbe tartozásunk.

A tézisek igazolása az értekezésben

A fő tézist az értekezés több pontjában igazoltam. Ennek során azzal érveltem, hogy a szövetség egységként értelmezhető az üdvtörténet egészében. Erre egyrészt a Szentírás maga adja az alapot. A végig megfigyelhető kontinuitás, ami jellemezi a szövetséget, ennek legfőbb bizonyítéka.

A kontinuitás ez esetben jelenti azt a lényegi egységet, ami Isten szövetségét a Szentírás egészében meghatározza. A szövetségekben található különbözőségek mind csak érintőlegesen határozzák meg az adott szövetség jellegét, hiszen alapvetően minden egyes szövetségszövetség kötése lényege Isten kegyelme és a megváltásunkra irányuló akarat. Ez mutatkozik meg az ószövetségi szövetségszövetségek ígéretre irányuló kijelentéseiben, és ez fejeződik ki a Krisztus megváltó munkája során megvalósuló új szövetségben. A különböző szövetségszövetségek mind ugyanarra irányulnak, és ezért az általuk megvalósuló egységet nem bontják meg, mert lényegi jellegük mindig ugyanaz.

A kontinuitás a szövetségek között tehát az alapvető egységre és Isten kegyelmére épül, amely minden szövetségszövetség kötése középpontjában áll. Az ószövetségi, mint az Ábrahám, Mózes vagy

Dáviddal kötött szövetségek, mind arra mutatnak, hogy Isten folyamatosan megnyilvánul az emberek felé, ígéreteket téve a megváltásról és az üdvösségről. Ezek az ígérek végső soron Krisztusban teljesednek be, aki az új szövetség mediátora.

Bár a különböző szövetségek más-más aspektusokat hangsúlyoznak, többek között a törvény, a kegyelem vagy a hűség témáit, lényegükben mégis azonos célt szolgálnak: Isten akaratának megvalósulását a világban. Így tehát a szövetségek közötti különbségek semmiképpen sem szüntetik meg a kontinuitást, hiszen mindegyikük az isteni terv részét képezi, amely a megváltás és az újjászületés felé vezet minket. A szövetségek összefonódása és egysége hangsúlyozza Isten szeretetét és hűségét az emberiség iránt, amely a Szentírás folyamán végigkíséri történetünket.

A legtöbb szövetségi teológus igyekezett egy egységes szemléletből kiindulni. Akár a szövetség intézményes, akár a kapcsolati jellegét emelte ki, mindig érvényesült az átfogó szemlélet.

Fő tézisem alapját a krisztológiai szempontok adták, amelyek a szövetségi teológiában hangsúlyosan jelennek meg. Eszerint a teológia kimondja és hangsúlyozza, hogy a régi szövetség nem öncélú, hanem eleve Krisztus felé irányul. A Krisztus előtti szövetség beágyazódik az üdvtörténetbe, mert szervesen összekapcsolódik a megváltással többek között az ígérek révén. A szövetség nem statikus, sokkal inkább egy organikus kapcsolatra utal. Miután pedig az üdvtörténet maga is folyamatosan változó, előremutató, fejlődésként is értelmezhető folyamat, ezért a szövetség jellemzője a szubsztanciális egység és az ebben tapasztalható állandóság mellett a folyamatos változás. Egységről beszélünk, de ennek az egységnek alapvető jellemzője a változás, mégpedig a progresszió, amennyiben a progressziót mint a megváltás felé mutató fokozatos haladást értelmezzük.

Az exegézisen keresztül láttuk, hogyan hangsúlyozza a Szentírás a szövetséget kötő Isten hűségét, ami e kapcsolat záloga és biztosítója. Ez a továbbiakban megerősíti a második tézist. A harmadik tézis hangsúlyozza ennek a kapcsolatnak a személyes jellegét, amire vonatkozóan az értekezésben felsorolt szöveghelyek rámutatnak. A szövetség az Istennel való közvetlen kapcsolatra ad lehetőséget, és a jellemzői a személyes kapcsolat szintjén nyilvánulnak meg.

A további elemzések a második tézist támasztják alá továbbá, miszerint a szövetség nem csupán egyéni szinten valósul meg, hanem mindig a közösség által, a nép képviselőiben történik. A közösségi dimenzió hangsúlyossá válásával körvonalazódik, hogy Isten tervei és kapcsolatai sosem korlátozódnak egy-egy személyre, hanem a nép egészét ölelik fel. A szöveghelyek, amelyek a kapcsolat személyes jellegére utalnak, rávilágítanak arra, hogy Isten konkrét embereken

keresztül is érvényesíti a szövetséget, de a szövetség igazi természetét mégis a közösségre gyakorolt hatása határozza meg. Maguk a szövetség feltételei és következményei a teljes közösségre vonatkoznak.

A harmadik tézis által hangsúlyozott személyes jelleg, amely a szövetség mibenlétét jellemzi, mélyebb megértést nyújt arról, hogyan valósul meg a hit közösségi dimenziója. A közösen kapott és megélt ígéretek mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a közösség tagjai együttesen tapasztalják meg Isten jelenlétét és hűségét. E szövetségi elv tehát nem csupán teológiai fogalom, hanem a mindennapi életben is érvényesülő, aktív valóság, amely formálja a közösséget és az egyéni kegyességet.

Azok a szövetségi teológusok, akik hangsúlyozzák, hogy csak egy szövetség van, és az a kegyelmi szövetség, az egység gondolatát még jobban tudják érvényesíteni, mint a duális elvvel dolgozó szövetségi teológia. Hiszen a Szentírásban megjelenő változások a szövetség szubsztanciáját nem érintik, kizárólag a megjelenési formáját. Ez megerősíti a negyedik tézisémet, mely szerint a cselekedeti szövetség terminusa fölösleges és spekulatív. A szövetség végig Isten kegyelméről szól, ezért beszélhetünk róla egységesen, mint kegyelmi szövetségről.

A cselekedeti szövetség terminusa elleni egyik érv tehát a tematikai nélkülözhetőség, amit több helyütt igyekeztem alátámasztani. A másik érv a dogmatörténetben érhető tetten, hiszen amikor az engedelmesség feltétele túlzott hangsúlyt kapott a szövetségi teológiákban, megjelent egy veszélyes irány a cselekedetek általi megigazulás felé. Mindez megerősíti azt a tézisémet, hogy éppen a kegyelem szubsztanciális egysége miatt a cselekedeti szövetség teológiai fogalma nem indokolt és olykor akár félrevezethető is lehet. A szövetség szívében a kegyelem áll. A cselekedeti aspektusokra való utalás elfedi azt, hogy a kegyelem Isten szuverén döntése. A szövetség pedig végig Isten kegyelméről szól, ezért az elejétől végéig beszélhetünk róla úgy, mint kegyelmi szövetségről.

A doktori értekezésben felhasznált szakirodalom

A HEIDELBERGI KÁTÉ, (HK), Budapest, Kálvin János Kiadó, 2015.

ADEYEMI, Femi: The New Covenant Law and the Law of Christ, in *Bibliotheca Sacra* 4, 2006, 438–452.

ADEYEMI, Femi: What is the New Covenant „Law” in Jeremiah 31:33?, in *Bibliotheca Sacra* 3, 2006, 312–321.

ALBRECHT–BIRKNER, Veronika: *Piscator*, in *RGG*⁴ 6, 2008, 1361.

- ALSTED, Johann Heinrich: *Theologia Scholastica Didactica: Exhibens Locos Communes Theologicos Methodo Scholastica, Quatuor in partes tributa* / Studio Johannis-Henrici Alstedii, Hanau, Eifridus, 1618.
<https://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd17/content/pageview/15162985>
- ALTING, Jacob: *Opera omnia theologica: analytica, exegetica, practica, problematica & philological*, Amsterdam, Gerardus Borstius, 1687.
https://books.google.hu/books?id=uhNZAAAcAAJ&dq=jacob+alting+foedus&hl=hu&source=gbs_navlinks_s (Letöltés: 2021. 08. 08.).
- ARNER, Neil: Precedents and prospects for incorporating natural law in Protestant ethics, in *Scottish Journal of Theology* 69, 2016, 375–388.
- ASSELT, Willem J. van: Amicitia Dei as Ultimate Reality: An Outline of the Covenant Theology of Johannes Cocceius (1603–1669) in *Ultimate Reality and Meaning* 21, 1998, 35–47.
- ASSELT, Willem J. van: Covenant, Kingdom, and Friendship. Johannes Coccejus's Federal Framework for Theology, in *Johannes Coccejus: The Doctrine of the Covenant and Testament of God*, Grand Rapids, Michigan, Reformation Heritage Books, 2016, XV–XXXVIII.
- ASSELT, Willem J. van: Expromissio or fideiussio? A Seventeenth-Century Theological Debate between Voetians and Cocceians about the Nature of Christ's Suretyship in Salvation History, *Mid-America Journal of Theology* (MJT) 14, 2003, 37–57.
- ASSELT, Willem J. van: *The Federal Theology of Johannes Cocceius (1603–1669)*, Leiden, Brill, 2001.
- BAKER, J. W.: Heinrich Bullinger, the Covenant, and the Reformed Tradition in Retrospect, *The Sixteenth Century Journal*, 29, 1998/2, 359–376.
- BALL, John: *A treatise of the covenant of grace*, London, G. Miller, 1645.
<https://archive.org/details/treatiseofcove00ball/page/114/mode/1up?q=works> (Letöltés: 2021. 08. 16.)
- BALLA, Ibolya: Adalékok a héber nyelv és az Ószövetség oktatásához a magyarországi református kollégiumokban a 16–17. században, in Kustár Zoltán – Németh Áron (szerk.): *Az Ószövetség és a reformáció. Tanulmányok a héber nyelvű Ószövetség és a protestantizmus kapcsolatának múltjából és jelenéből*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2018, 175–199.
- BARTH, Karl: *Der Römerbrief (Zweite Fassung) 1922*, Theologischer Verlag, Zürich, 2010. Karl Barth Gesamtausgabe.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* I/1, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1952⁶.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* II/2, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1948³.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* III/1, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1947².
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* III/2, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1948.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* III/3, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1950.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* IV/1, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1953.
- BARTH, Karl: *Kirchliche Dogmatik* IV/3, 1, Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag, 1959.
- BARTH, Karl: *Nein! Antwort an Emil Brunner*, München, Chr. Kaiser Verlag, 1934.
- BARTH, Karl: *Unterricht in der christlichen Religion*, Gesamtausgabe, Bd. 20, Zürich, Theologischer Verlag, 1990.

- BAUGUS, Bruce P.: Covenant Theology in the Dutch Reformed Tradition, in *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.), Wheaton, Crossway, 2020.
- BAVINCK, Herman: *Reformed Dogmatics*, Abridged in One Volume, Grand Rapids, Baker Academic, 2011.
- BEINTKER, Michael: Barth, Karl, in RGG⁴ 1, 2008, 1138–1141.
- BEINTKER, Michael: Heppe, Heinrich, in RGG⁴ 3, 2008, 1631–1632.
- BELCHER, Richard P. Jr.: The Davidic Covenant in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 173–190.
- BELCHER, Richard P. Jr.: The Covenant of Works in the Old Testament, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 63–78.
- BIERMA, Lyle D.: The Role of Covenant Theology in Early Reformed Orthodoxy, *Sixteenth Century Journal*, 21, 1990/3, 453–462.
- BIZER, Ernst: Historische Einleitung des Herausgebers, in HEPPE, Heinrich – BIZER, Ernst: *Die Dogmatik der evangelisch-reformierten Kirche*, Neukirchen, Neukirchener Verlag, 1958², XVII–XCVI.
- BOROS Gábor: A reneszánsz filozófiája, in Boros Gábor (szerk.): *Filozófia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007, 569–639.
- BOZZAY, Réka: Magyarországi diákok hollandiai teológiai tanulmányai levéltári források tükrében, in *Gerundium*, 8, 2017, 166–176.
- BROWN, Charles: Karl Barth's Doctrine of the Creation, in *Churchman* 76/2 (1962), 99–105.
- BRUEGGEMANN, Walter: *Genesis*, Atlanta, Westminster John Knox Press, 1973.
- BRUNNER, Emil: *The Christian Doctrine of God*, Dogmatics, I., ford. Olive Wyon, Eugene, Wipf and Stock, 1950.
- BULLINGER, Heinrich: *A Második Helvét Hitvallás*, ford. Buzogány Dezső, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2017.
- BURGER, Hans: Theology without a Covenant of Works. A Thought Experiment, in Hans Burger – Gert Kwakkel – Michael Mulder (ed.): *Covenant: A Vital Element of Reformed Theology. Biblical, Historical and Systematic-Theological Perspectives*, Leiden–Boston, Brill, 2022, 325–348.
- BURMAN, Frans: *Synopsis Theologiae, & speciatim Oeconomiae Foederum Dei*, I–II., Amsterdam, Joannem Wolters 1699. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10353501?page=38,39> (Letöltés: 2021. 08. 06.)
- BUSCH, Eberhard: Der eine Gnadenbund Gottes. Karl Barths neue Föderaltheologie, in *Theologische Quartalschrift* 4, 1996, 341–354.
- BUSCH, Eberhard: *Karl Barth's Lebenslauf*. Nach seinen Briefen und autobiographischen Texten, München, Chr. Kaiser Verlag, 1975.
- CALVIN, Johannes: *Institutio Christianae Religionis*, Edinburgh, Bertolini, 1834.
- CAMPI, Emidio: *Bullinger, Heinrich*, in RGG⁴ 1, 2008, 1858–1859.
- CAMPI, Emidio: *Turretini, François*, in RGG⁴ 8, 2008, 674.
- CARA, Robert J.: Covenant in Hebrews, in *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.), Wheaton, Crossway, 2020, 247 – 266.

- CHILDS, Brevard S.: *The Struggle to Understand Isaiah as Christian Scripture*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 2004.
- COCCEIUS, Johannes: *The Doctrine of the Covenant and Testament of God*, ford. Casey Carmichael, Grand Rapids, Reformation Heritage Books, 2016.
- COCCEIUS, Johannes: *Summa doctrinae de foedere et testamento Dei explicata*, Leiden, Elsevir, 1654.
https://books.google.hu/books?id=5BA-AAAAcAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Letöltés: 2021. 08. 15.)
- Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.), Wheaton, Crossway, 2020.
- CURRID, John D.: Adam and the Beginning of the Covenant of Grace, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 99–110.
- CSORBA, Dávid: Korrelatív eszméáramlat a magyar puritanizmus vizsgálatához, in Klió 2003/3, <http://www.c3.hu/~klio/klio033/klio072.htm> (Letöltés: 2023. 08. 01.)
- DELLSPERGER, Rudolf: *Heidegger, Johann Heinrich*, in RGG⁴ 3, 2008, 1511.
- DELLSPERGER, Rudolf: *Musculus (Müslin), Wolfgang*, in RGG⁴ 5, 2008, 1593.
- DUNCAN, Ligon: Foreword, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 23–30.
- EISSFELDT, Otto: *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1964³.
- ENGELLAND, Hans: Der Ansatz der Theologie Melanchtons, in Walter Elliger (Hrsg.): *Philipp Melanchton. Forschungsbeiträge zur vierhundersten Wiederkehr seines Todestages dargeboten in Wittenberg, 1960*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1961, 56–75.
- FEKETE, Károly: *A Heidelbergi Káté magyarázata*. Hálaadásra vezető vigasztalás 129 kérdés-feleletben, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2015.
- FESKO, J. V.: *The Covenant of Works. The Origins, Development, and Reception of the Doctrine*, New York, Oxford University Press, 2020.
- FOHRER, Georg: Altes Testament – »Amphiktyonie« und »Bund«?, *Theologische Literaturzeitung* 12, 1966, 893–904.
- GERTZ, Jan Ch.: *Bund. Altes Testament*, in RGG⁴ 1, 1998, 1862–1866.
- GESENIUS, Wilhelm: *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Berlin – Göttingen – Heidelberg, Springer Verlag, 1962¹⁷.
- GILL, John: *Gill's Complete Body of Practical and Doctrinal Divinity. Being a System of of Evangelical Truths, Deduced from the Sacred Scriptures*, Philadelphia, Delaplaine and Hellings, 1810.
https://books.google.hu/books?id=rQsoAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Letöltés: 2021. 08. 19.)
- GOETERS, J. F. G.: Zur Geschichte des Katechismus, in *Heidelberger Katechismus, Revidierte Ausgabe* 1997, Neukirchener Theologie, 2012⁵.

- GÖMÖRI, György: A fiatal Coccejus magyar barátai és tanítványai, in *Acta historiae litterarum hungaricarum*, 25, 1988, 189–196.
- GRAVES, Frank P.: *Peter Ramus and the Educational Reformation of the Sixteenth Century*, Puritan Publications, 2011.
- GROOT, A. de: *Burman, Frans*, in RGG⁴ 1, 2008, 1894.
- GROOT, A. de: *Heidanus, Abraham*, in RGG⁴ 3, 2008, 1510–1511.
- GROSS, Walter: Der neue Bund in Jer 31 und die Suche nach übergreifenden Bundeskonzeptionen im alten Testament, in *Theologische Quartalschrift* 4, 1996, 259–272.
- HAMILTON, Victor P.: *Exodus. An Exegetical Commentary*, Grand Rapids, Baker Academic, 2011.
- HEPPE, Heinrich – BIZER, Ernst: *Die Dogmatik der evangelisch-reformierten Kirche*, Neukirchen, Neukirchener Verlag, 1958².
- HEREPEI, János: *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez III.*, Keserű Bálint (szerk.): Művelődési törekvések a század második felében, Budapest – Szeged, 1971.
- HODGE, Charles: *Systematic Theology*, Vol. 1–3., Grand Rapids, WM. B. Eerdmans Publishing Co., 1940.
- HORN, Friedrich Wilhelm: Die Verheißung des neuen Bundes (Jer 31,31–34) in *Die Verheißung des Neuen Bundes. Wie alttestamentliche Texte im Neuen fortwirken*, Bernd Kollmann (Hg.), Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, 187–199.
- HORTON, Michael: *God of Promise: Introducing Covenant Theology*, Grand Rapids, Baker, 2006.
- HORTON, Michael: *Introducing Covenant Theology*, Grand Rapids, Baker Books, 2009.
- HOTSON, Howard: *Paradise Postponed. Johann Heinrich and the Birth of Calvinist Millenarianism*, Dordrecht, Springer, 2000.
- HUIJGEN, Arnold: Covenant Theology as Trinitarian Theology. A Discussion of the Contributions of Michael S. Horton, Scott W. Hahn, and N.T. Wright, in Hans Burger – Gert Kwakkel – Michael Mulder (ed.): *Covenant: A Vital Element of Reformed Theology. Biblical, Historical and Systematic–Theological Perspectives*, Leiden – Boston, Brill, 2022, 301–324.
- JANOWSKI, Bernd: *Biblische Theologie. Exegetisch*, in RGG⁴ 1, 1998, 1544–1549.
- JENNI, Ernst – WESTERMANN, Claus: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Band I., München – Zürich, Chr. Kaiser Verlag – Theologischer Verlag, 1978³.
- JEONG, Jeon Koo: *Covenant Theology. John Murray's and Meredith G. Kline's Response to the Historical Development of Federal Theology in Reformed Thought*, Lanham, University Press of Amerika, 1999.
- JORDAN, James B.: *Covenant Sequence in Leviticus and Deuteronomy*, Tyler, Institute for Christian Economics, 1989.
- KAISER, Walter C.: *The Uses of the Old Testament in the New*, Eugene, Wipf and Stock Publishers, 1985.
- KÁLVIN, János: *Institutio Christianae Religionis*. A keresztyén vallás rendszere 1559. (Inst.) I–II. ford. Buzogány Dezső, Budapest, Kálvin János Kiadó, 2014.
- KAMPMANN, Jürgen: *Martini, Matthias*, in RGG⁴ 5, 2008, 860.
- KARLBERG, Mark W.: *Covenant Theology in Reformed Perspective. Collected essays and book reviews in historical, biblical, and systematic theology*, Eugene, Wipf and Stock Publishers, 2000.
- KERESZTYÉN BIBLIAI LEXIKON, szerk. Bartha Tibor, II., Budapest, Kálvin János Kiadó, 1995.

- KIDNER, Derek: *Genesis*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1967.
- KLEIN, W. P.: *Alsted, Johann Heinrich*, in RGG⁴ 1, 2008, 328.
- KLINE, Meredith G.: *Kingdom Prologue*. Genesis Foundations for a Covenantal Worldview, Overland Park, Two Age Press, 2000.
- KLINE, Meredith G.: *Treaty of the Great King*. The Covenant Structure of Deuteronomy: Studies and Commentary, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1963.
- KOCH, Ch.: *Vertrag, Treueid und Bund*. Studien zur Rezeption des altorientalischen Vertragsrechts im Deuteronomium und zur Ausbildung der Bundestheologie im Alten Testament, Berlin – New York, Walter de Gruyter, 2008.
- KOVÁCS Krisztián: A házasság, a család és a szexualitás etikája in: Fazakas Sándor (szerk.): *A protestáns etika kézikönyve*, Budapest, Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, 2017, 125 – 177.
- KRUGER, Michael J.: Covenant in the Gospels, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 211–226.
- LETHAM, Robert: The Foedus Operum. Some Factors Accounting for Its Development, *The Sixteenth Century Journal*, 14, 1983/4, 457–467.
- LICHTENBERGER, Hermann – SCHREINER, Stefan: Der neue Bund in jüdischer Überlieferung, in *Theologische Quartalschrift* 4, 1966, 272–290.
- LINK, Christian: *A teremtés teológiája*, ford. Szabó Csaba, Nagykőrös, Károly Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar, 2007.
- LINK, Christian: Föderaltheologie, in RGG⁴ 3, 2008, 172–176.
- MARTINIUS, Matthias: *DE FEDERIS NATURAE & GRATIAE Signaculis: Quinq[ue] tractatus; quorum est de Arbore vitae, I. Circumcisione, II. Paschate, III. Baptismo, IV., Coena DOMINI, V: Generalibus ante specialia singula praemissis; interposita praecipuorum errorum vera, brevi [et] plana refutatione; Maxime ad popularem* ...Bréma, 1618.
https://books.google.hu/books?id=k89jAAAAcAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Letöltés: 2021. 08. 15.)
- MCGRATH, Alister E.: *Re-Imagining Nature. The Promise of a Christian Natural Theology*, Wiley Blackwell, 2017.
- MACGRATH, Alister E.: *The Open Secret. A New Vision for Natural Theology*, Blackwell, 2008.
- MCGRATH, Alister E.: *Emil Brunner. Újraértékelés*, ford.: Szabadi István, Budapest, Kálvin Kiadó, 2018.
- MEIJERING, E. P.: Bavinck, Herman, in RGG⁴ 1, 2008, 1186.
- MERKLEIN, Helmut: Der (neue) Bund als Thema der paulinischen Theologie, in *Theologische Quartalschrift* 4, 1966, 290–308.
- MOLTMANN, Jürgen: Geschichtstheologie und pietistisches Menschenbild bei Johannes Coccejus und Theodor Undereyck, in *Evangelische Theologie* 1953/8, 343–361.
- MOLTMANN, Jürgen: Gottes Kenosis in Schöpfung und Vollendung der Welt, in *Teologia w Polsce* 3,1, 2009, 3–14.
- MOLTMANN, Jürgen: *The Crucified God. The Cross of Christ as the Foundation and Criticism of Christian Theology*, ford. R. A. Wilson – John Bowden Minneapolis, Fortress Press, 1993.

- MUIS, Jan: Rethinking the creative power of God, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 72, 4, Pretoria, 2016, <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/3842/8933> (Letöltés: 2023. szeptember 1.)
- MULLER, Richard A.: *After Calvin. Studies in the Development of a Theological tradition*, New York, Oxford University Press, 2003.
- MULLER, Richard A.: *Calvin and the „Calvinists”*. Assessing Continuities and Discontinuities Between the Reformation and Orthodoxy, in *Calvin Theological Journal* 30, 1995, 349.
- MURRAY, John: *The Covenant of Grace: A Biblico-Theological Study*, Philipsburg, NJ. Presbyterian and Reformed, 1988.
- MUSCULUS, Wolfgang: *Loci communes in usus sacrae Theologiae Candidatorum parati*, Bázel, Herwagen, 1560.
- MUYNCK, Bram de: The Meaning of ‘Covenant’ in Educational Practices. Towards a Framework for Qualitative Research, in Hans Burger – Gert Kwakkel – Michael Mulder (ed.): *Covenant: A Vital Element of Reformed Theology. Biblical, Historical and Systematic-Theological Perspectives*, Leiden – Boston, Brill, 2022, 363–375.
- NOTH, Martin: *Das zweite Buch Mose. Exodus*, Göttingen – Zürich, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1988⁸.
- OAKES, Kenneeth: The Question of Nature and Grace in Karl Barth: Humanity as Creature and As Covenant-partner, in *Modern Theology* 23/4 (2007), 595–616.
- OHST, Martin: Ramus, Petrus, in *RGG*⁴ 7., Tübingen, Mohr Siebeck, 2004⁴, 33–34.
- OLEVIANUS, Caspar: *Der Gnadenbund Gottes*, Herborn, Christoff Rab, 1590.
- ONG, Walter J.: *Ramus, Method, and the Decay of Dialogue: From the Art of Discourse to the Art of Reason*, Cambridge (MA) Harvard University Press, 1958.
- PAPP, György: Az Isten törvényéről szóló tanítás Kálvin teológiájában, a dogmatika és az etika határán. in *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 2, 2011, 297–325.
- PELT, Miles V. Van: The Noahic Covenant of the Covenant of Grace, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 111–132.
- PLASGER, Georg: Olevian, Caspar, in *RGG*⁴ 6, 2008, 550.
- RAD VON, Gerhard: *Az Ószövetség teológiája*, I., ford. Görföl Tibor, Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- RAD VON, Gerhard: *Az Ószövetség teológiája*, II., ford. Bendl Júlia, Mády Katalin, Szita Szilvia, Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
- RAD VON, Gerhard: *Das erste Buch Mose*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, é.n.
- RAD VON, Gerhard: *Das fünfte Buch Mose. Deuteronomium*, Vandenhoeck u. Ruprecht, Göttingen, 1964.
- REDD, John Scott: The Abrahamic Covenant, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 133–148.
- REID, J. Nicholas: The Mosaic Covenant, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 149–172.
- RICHARD, Guy M.: The Covenant of Redemption, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 43–62.

- ROBERTSON, O. Palmer: *The Christ of the Covenants*, Phillipsburg, Presbyterian and Reformed Publishing Co., 1984⁴.
- SCHMIDT, Werner H.: *Einführung in das Alte Testament*, Berlin, Walter de Gruyter, 1995⁵.
- SEBESTYÉN, Jenő: Református dogmatika, Budapest, Gödöllő, Iránytű Kiadó, 1994 (reprint).
- SEBESTYÉN, Jenő: Református Dogmatika, I., Budapesti Ref. Theol. Akadémia Kurzustára, 1940. (kézirat)
- SELLIN, Ernst – FOHRER, Georg: *Einleitung in das Alte Testament*, Heidelberg, Quelle & Meyer, 1965¹⁰.
- SKAFF, Jeffrey: Common Grace and the Ends of Creation in Abraham Kuyper and Herman Bavinck, in *Journal of Reformed Theology* 9, 2015, 3–18.
- SMEND, Rudolf: *Die Mitte des Alten Testaments*. Exegetische Aufsätze, Tübingen, Mohr Siebeck, 2002.
- STROHM, Christoph: *Alting*, in RGG⁴ 1, 2008, 375.
- STROHM, Christoph: *Braun (Braunius), Johannes*, in RGG⁴ 1, 2008, 1738.
- STROHM, Christoph: *Witsius*, in RGG⁴, 8, 2008, 1665.
- STUHLMACHER, Peter: Az Újszövetség bibliai teológiája I. Alapvetés Jézustól Pálig, ford. Koczó Pál, Budapest, Kálvin Kiadó, 2017.
- SWETNAM, James: The Old Testament and the New and Eternal Covenant, in: *Melita Theologica*, 46 (1995), 65–78.
- SZEGEDI KIS István: *A tiszta teológia főrészei Istenről és az emberről. Összefüggő táblázatokban magyarázva és a tudósok tanításaival szemléltetve*, ford. Buzogány Dezső, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2022.
- SZEGEDI KIS István: *Tabulae analyticae, quibus exemplar illud sanorum sermonum de fide, charitate, et patientia, quod olim prophetae, evangelistae, apostoli literis memoriaeque mandauerunt, fideliter declaratur / auctore Stephano Szegedino Pannonio. – [Basel] Basileae: typis Conradi Waldkirchii, 1610.*
- SZEGEDI KIS István: *Theologiae sinceræ loci communes de Deo et homine*, Bázél, Waldkirch, 1585.
- SZÜCS Ferenc: *Az imago dei értelme a barthi és a Barth utáni teológiában*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2022.
- THE BOOK OF EXODUS. Composition, Reception, and Interpretation, (ed.) Dozeman, T. B. – Evans, C. A. – Lohr, J. N., Leiden, Brill, 2014.
- THEOBALD, Michael: Zwei Bünde und ein Gottesvolk. Die Bundestheologie des Hebräerbriefts im Horizont des christlich-jüdischen Gesprächs, in *Theologische Quartalschrift* 4, 1966, 309–325.
- THEOLOGISCHES BEGRIFFSLEXIKON ZUM NEUEN TESTAMENT, Coenen, L. – Beyreuther, E. – Bietenhard, H. (Hrsg.), Bd. 1., Wuppertal, R. Brockhaus Verlag, 1986⁷.
- THOMAS, Derek W. H.: Covenant, Assurance, and the Sacraments, in *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.), Wheaton, Crossway, 2020, 572–587.
- TÖKÉS, István: *A Második Helvét Hitvallás magyarázata*. Kommentár Bullinger Henrik művei alapján, Kolozsvár, Romániai Református Egyház, 1968. I–II.
- TÖRÖK István: Dogmatika, Amsterdam, Free University Press, 1985.

- URSINUS, Zacharias: *The commentary of Dr. Zacharias Ursinus on the Heidelberg catechism*, Cincinnati, T.P. Bucher, 1851, 97–101. <https://archive.org/details/commentaryofdrza00ursi/page/n6/mode/1up> (Letöltés: 2021. 08. 15.)
- VETTERLI, Kurt: *Eine Einführung in die Bundestheologie*, digitális kiadvány, elérhető: <https://www.wortzentriert.at/wp-content/uploads/2019/09/Bundestheologie.pdf> (Letöltés: 2020. április. 14.)
- WÄCHTER, L.: Die Übertragung der Beritvorstellung auf Jahwe, in *Theologische Literaturzeitung* 11, 1974, 802–816.
- WALLMANN, Johannes: *Lampe, Friedrich Adolf*, RGG⁴ 5, 2008, 51–52.
- WATERS, Guy Prentiss: Covenant in Paul, in Guy Prentiss Waters – J. Nicholas Reid – John R. Muether (ed.): *Covenant Theology. Biblical, Theological, and Historical Perspectives*, Wheaton, Crossway, 2020, 227–247.
- WATERS, Guy Prentiss: *The Federal Vision and Covenant Theology. A Comparative Analysis*, Phillipsburg, P&R Publishing Company, 2006.
- WESTERMANN, Claus: *Az Ószövetség teológiájának vázlata*, ford. Fórisné Kalós Éva, Budapest, Budapesti Teológiai Akadémia Bibliai és Judaisztikai Kutatócsoportja, 1993.
- WESTMINSTER HITVALLÁS (WCF), ford. Nagy Albert, Kolozsvár, Koinónia, 1999.
- WITSIUS, Hermann: *De Oeconomia foederum Dei cum hominibus libri quatuor*, Utrecht, Halmam, 1744³. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10354856?page=6,7> (Letöltés: 2021. 08. 06.)
- WRIEDT, Markus: *Ursinus, Zacharias*, RGG⁴ 8, 2008, 838.
- ZWINGLI, Huldrych: *Kommentar über die wahre und die falsche Religion*, in Schriften 3, (Hg.) Thomas Brunschweiler, Zürich, Samuel Lutz, 1995.
- ZWINGLI, Huldrych: *Rechenschaft über den Glauben*, 1530, in Schriften 4, (Hg.) Thomas Brunschweiler, Zürich, Samuel Lutz, 1995.
- ZWINGLI, Huldrych: Von dem touff, vom widertouff unnd vom kindertouff durch Huldrych Zuingli, in *Huldreich Zwinglis sämtliche Werke*, vol. 4, Leipzig, Heinsius, 1927., (Corpus Reformatorum 91).
- ZWINGLI, Ulrich: *Commentarius, vagyis az igaz és a hamis vallás magyarázata*, ford. Tüdös István, Pruzsinszky Pál, Budapest, Kálvin János Társaság, 1999, repr. 1905.

A szerző disszertációval kapcsolatos publikációs listája

- JAKABNÉ KÖVES Gyopárka: A szövetségi teológia módszertana, in *KRE-DIt*, 2022/1. <https://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/jakabne-koves-gyoparka-a-szovetsegi-teologia-modszertana/> (Letöltés: 2023. 12. 10.).
- JAKABNÉ KÖVES Gyopárka: Continuity and Discontinuity in the New Covenant in Jeremiah 31:31–34, in *KRE-DIt*, 2021/1. (Letöltés: 2023. 12. 10.)
- JAKABNÉ KÖVES Gyopárka: Karl Barth Imago Dei értelmezése és a szövetség kapcsolata, in *Utadat, Uram, ismertesd meg velem*. Tanulmányok a 70 éves Vladár Gábor tiszteletére, 2021, 229–247.
- KÖVES Gyopárka: Karl Barth's Interpretation of imago Dei and Its Connection to the Covenant, in Ibolya Balla – Jaap Doedens (Eds.): *Imago Dei. The 12th Comenius Conference*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2024, 135 – 150.

JAKAB-KÖVES Gyopárka: Review Sven Grosse Theologie und Wissenschaftstheorie (Paderborn, Verlag Ferdinand Schöningh, 2019), in *Vallástudományi Szemle*, 2021/1, 237–241.

JAKABNÉ KÖVES Gyopárka: Sebestyén Jenő szövetségi teológiája, in *Studia Iuris Historiae et Theologiae*, 2021, 82–90. <http://www.kre-dit.hu/wp-content/uploads/2021/12/Studia-Iuris-Historiae-et-Theologiae-2021.pdf> .
(Letöltés: 2023. 12. 10.)

English Summary

This thesis approaches both the concept of biblical covenant and covenant theology from several angles. The biblical approach under the title "The covenant in the light of the Scriptures" summarizes the biblical concepts of the covenant with God, as well as presents the covenantal aspects of the most important loci from the point of view of our topic. Finally, it describes different ways of approaching the concept of covenant. The second main part is a summary of the history of the dogma. The third main part elaborates the methodology of federal theology as an independent research material. The fourth main part approaches dogmatic emphases from several sides. On the one hand, he argues that the covenant creates unity in the history of salvation, so the covenant with God itself fulfills its true place when interpreted as a unity. On the other hand, it tries to give an answer to why there are still visible differences within the covenant itself, and how systematic theology tries to solve this question. With the diachronic and synchronic approaches to the covenant, we can see the diversity that appears and functions within the unity of the covenant itself. Finally, we list the aspects that make covenant theology particularly valuable and useful as an approach today. By presenting contemporary theological models, we demonstrate that we are still dealing with a living concept in the case of the covenant.

The basic thesis of my thesis is that the covenant with God creates unity in the whole of salvation history, so the covenant with God itself fulfills its true place when interpreted as a unity. Unity is created by Christ and grace in the covenant. The visible differences, which characterize the different covenants based on time and place in salvation history, do not break this unity. Methodologically, however, it is necessary to strive to ensure that the principle of the unity of the covenant prevails in dogmatic structuring and approaches. In each analysis, we see everywhere the signs that support this perception of unity.

My further thesis concerns, on the one hand, the nature of the relationship between God and man in the framework defined by the covenant. After all, God made his covenant with man by

giving him the opportunity to have a direct relationship with him. The key to this relationship was his faithfulness, which kept the bond despite man's sin. The covenant of grace itself, as its name suggests, is about the relationship between the sovereign God and man, and about God's grace manifested in it. The covenant between God and man reflects God's grace.

My third thesis is that the characteristics of the covenant with God are manifested at the level of a personal relationship, while God addresses man in human relationships, as a social being.

From the basic thesis relating to unity, I came to the idea, which is my fourth thesis, that the term covenant of works is redundant and speculative. The covenant is all about God's grace, so we can safely speak of it as a covenant of grace.

Maintaining the methodological principle of unity led to the fact that God's history cannot be divided into so-called abrogations, nor so-called dispensations. In history, God, who establishes a relationship with man, addresses his children and people in a much more nuanced way than we could divide it into periods that can be separated from each other with a simplified template. God's story moves between eternity and human time in such a way that human time boundaries dissolve.